

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА  
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ  
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ, МАКРО- І МІКРОЕКОНОМІКИ**

**ЗАТВЕРДЖЕНО**

**Вчена рада економічного факультету  
протокол № 6 від «20» січня 2017 р.**

**Голова Вченої ради,  
декан економічного факультету**

\_\_\_\_\_ проф. В. Д. Базилевич

**ПРОГРАМА**

**комплексного державного іспиту  
для студентів, що здобувають вищу освіту  
за освітньо – кваліфікаційним рівнем „магістр”  
галузі знань 0305 “Економіка та підприємництво”  
спеціальності 8.03050101 “Економічна теорія”**

**ПОГОДЖЕНО:**

**Науково-методична комісія економічного факультету,  
протокол № 5 від «27» грудня 2016 р.**

**Голова НМК**

\_\_\_\_\_ доц. Т.М. Литвиненко

**СХВАЛЕНО:**

**кафедра економічної теорії, макро- і мікроекономіки  
протокол № 6 від «21» грудня 2016 р.**

**Зав. кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки**

\_\_\_\_\_ проф. Н.І. Гражевська

**КИЇВ – 2017**

## ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
1. Програма комплексного державного іспиту.....	3
1.1. Актуальні проблеми економічної теорії .....	3
1.2. Трансформація економічних систем .....	8
1.3. Економіка галузевих ринків.....	14
1.4. Ринок цінних паперів.....	19
1.5. Основні напрями сучасної економічної теорії.....	23
2. Порядок та форма проведення комплексного державного іспиту.....	32
3. Критерії оцінювання знань студентів.....	33

## ВСТУП

*Метою державного іспиту є перевірка рівня фахової підготовки магістра, його здатності використовувати набуті фундаментальні знання, уміння та навички в ході виконання своїх функціональних обов'язків у процесі здійснення ефективної професійної діяльності з урахуванням тенденцій соціально-економічного розвитку держави та особливостей функціонування національної економіки.*

Програма комплексного державного іспиту розроблена з метою надання допомоги студентам – випускникам в підготовці до державного іспиту.

Комплексний державний іспит, що передбачає виконання певних атестаційних кваліфікаційних завдань, є адекватною формою кваліфікаційних випробувань, яка об'єктивно і надійно визначає рівень освітньої та професійної підготовки випускників вищих навчальних закладів. Програма державного іспиту є міждисциплінарною, вона охоплює основну проблематику навчальних дисциплін, які вивчаються студентами в межах навчального плану освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» на економічному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Комплексний кваліфікаційний державний іспит дозволяє студентам узагальнити знання, здобуті під час навчання і довести свою готовність самостійно вирішувати практичні проблеми. До програми іспиту включені лише ті проблеми, що відповідають змісту програм навчальних дисциплін, які вивчались студентами в процесі навчання, а також висвітлені в навчальній та методичній літературі, яка є в бібліотеці і доступна для студентів.

Програма комплексного кваліфікаційного державного іспиту відповідає змістовним модулям комплексу дисциплін:

1. Актуальні проблеми економічної теорії.
2. Трансформація економічних систем.
3. Економіка галузевих ринків.
4. Ринок цінних паперів.
5. Основні напрями сучасної економічної теорії.\*

\*Знання та практичні навички, отримані студентами в процесі вивчення інших дисциплін, зокрема “Методології наукових досліджень”, “Педагогіки вищої школи” оцінюються під час проведення захисту випускних кваліфікаційних робіт

# 1. ПРОГРАМА КОМПЛЕКСНОГО ДЕРЖАВНОГО ІСПИТУ

## 1.1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

### *ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ*

#### *Тема 1. Економічна теорія як наука*

Предмет економічної теорії та еволюція його визначення. Предметне поле сучасної економічної теорії. Політична економія, економічна теорія та економікс: спільне та відмінне. Взаємозв'язок сучасної економічної теорії з іншими науками. Значення економічної науки для суспільства в цілому та для окремої людини. Особливості розвитку економічної теорії на сучасному етапі.

Економічна методологія та її параметри. Методи дослідження економічних явищ. Природа та характерні риси методологічної культури мислення. Основні виміри методологічних характеристик економічної теорії в контексті сучасності. Сучасні методологічні підходи щодо предмету і методу економіки. Етапи економічних досліджень. Історія розвитку економічної науки. Меркантилізм. Фізіократизм. Класична політична економія. Марксизм. Маржиналізм. Неокласична школа. Новітні економічні теорії.

#### *Тема 2. Сучасні кейнсіанські теорії*

Історичні передумови виникнення кейнсіанства. Ортодоксальне кейнсіанство. Новаторські ідеї та методологічна обмеженість кейнсіанства. Етапи розвитку кейнсіанського напрямку.

Некейнсіанство. Теорія економічної динаміки та зростання. Теорія економічного циклу. Кейнсіансько-неокласичний синтез.

Причина кризи ортодоксального кейнсіанства. Посткейнсіанство. Американське посткейнсіанство. Англійське посткейнсіанство. Нове кейнсіанство.

#### *Тема 3. Сучасні неоконсервативні економічні теорії*

Неоконсервативне відродження. Структура неоконсерватизму та його особливості.

Теорія «економіки пропозиції». Крива А.Лаффера. Інтерпретація кривої Лаффера Г.Веком та Б.Фреєм. Економічне та практичне значення теорії «економіки пропозиції». Можливості застосування теорії «економіки пропозиції» для сучасної економіки України

Теорія «раціональних сподівань». Стохастичні величини. Межі застосування теорії «раціональних сподівань» для сучасної економіки України. Досвід застосування неоконсервативних теорій в економіках розвинутих країн.

#### *Тема 4. Сучасний монетаризм*

Традиційний монетаризм. Інструменти традиційного монетаризму. Погляди монетаристів на інфляцію та засоби її регулювання. Теоретичні та практичні обмеження застосування традиційного монетаризму.

Сучасний монетаризм. Особливості методології сучасного монетаризму. Інструменти сучасного монетаризму. Нові монетаристи про роль держави в

сучасних умовах. Можливості застосування традиційної та сучасної теорій монетаризму для реформування економіки України.

### ***Тема 5. Сучасний інституціоналізм***

Традиційний соціально-інституційний напрямок. Причини виникнення соціально-інституційного напрямку. Предмет дослідження та методологія соціально-інституційного напрямку. Відмінності інституціоналізму від неокласицизму. Соціально-психологічний напрямок. Соціально-правовий напрямок. Кон'юнктурно-статистичний напрямок.

Новий інституціоналізм. Теорії технократичного детермінізму. Теорія системної трансформації капіталізму. Соціологічна теорія. Нова інституційна економіка. Теорія ігор. Теорія неповної раціональності. Теорія економіки угод.

Неоінституціоналізм. Теорія суспільного вибору. Теорія прав власності. Теорія агентських відносин. Мейнстрім економічної теорії.

### ***Тема 6. Сучасні економічні теорії розподілу багатства і доходів***

Економічна ефективність. Рівність (соціальна справедливість). Крива соціальних можливостей. Економічна ефективність і рівність: протистояння чи єдність.

Сучасні методики оцінювання нерівності розподілу доходів. Коефіцієнт диференціації доходів. Крива Лоренца. Коефіцієнт Джині.

Сучасні моделі розподілу доходів та багатства. Теорія конвергенції. Теорія дивергенції. Теорії справедливого суспільства. Егалітаризм. Утилітаризм. Моделі перерозподілу доходів: неоліберальна англосакська, шведська, рейнська моделі.

### ***Тема 7. Держава в системі економічного регулювання***

Трансформаційні зміни сучасного суспільства та економіки. Зміна теоретичної парадигми державного макроекономічного регулювання. Переосмислення ролі та функцій держави в сучасній ринковій економіці.

Ефекти та суперечності взаємодії держави та економіки. Модернізація ролі та функцій держави. Економічні та політичні аспекти лібералізму та дирижизму.

Напрямки державного регулювання економіки. Види, цілі та інструменти державного регулювання економіки (ДРЕ). Роль держави у формуванні національних стратегій економічного розвитку. Сучасні моделі ДРЕ: американська, японська, шведська, німецька, східноазійська. Особливості української моделі державного регулювання економіки.

Проблеми взаємозв'язку політичних та економічних реформ.

### ***Тема 8. Система національних рахунків – сучасний стандарт міжнародного рахівництва***

Баланс народного господарства. Система національних рахунків (СНР). Еволюція розвитку СНР. Особливості СНР-2008. Принципи СНР. Інституційні одиниці.

Валовий внутрішній продукт (ВВП): номінальний та реальний. Дефлятор ВВП та індекс споживчих цін (ІСР). Валовий національний дохід (ВНД). Валовий наявний національний дохід (ВННД). Інфлювання. Дефлювання.

Рахунки і тотожності у СНР. Рахунок товарів і послуг. Рахунок виробництва. Рахунок утворення доходу. Рахунок розподілу первинного доходу. Рахунок вторинного розподілу доходу. Рахунок використання доходу. Рахунок нагромадження.

### ***Тема 9. Актуальні проблеми циклічного розвитку економіки***

Сутність та передумови посилення загальноекономічної нестабільності сучасного господарського розвитку. Особливості циклічності сучасного соціально-економічного розвитку. Сучасна класифікація циклічних коливань: проциклічні, контрциклічні та ациклічні коливання; параметри випереджаючі; ті, що запізнюються та ті, що збігаються. Класичні промислові кризи та сучасні економічні коливання. Структурні кризи. Характеристика економічних коливань. Роль держави у регулюванні сучасних економічних коливань.

Еволюція теоретичних поглядів на циклічність економічного розвитку. Порівняльна характеристика теорій циклічних коливань. Моделі економічних коливань: Самуельсона–Хікса, Калдора, модель політично-кон'юнктурного циклу.

Особливості циклічного розвитку сучасної економіки України. Причини економічної нестабільності економіки України, її макроекономічні наслідки. Державне антициклічне регулювання в Україні.

### ***Тема 10. Сучасні проблеми ринку праці та його регулювання***

Модель ринку праці. Актуальні тенденції та виклики розвитку ринку праці. Структурні зміни в економіці та їхній вплив на трансформацію ринку праці.

Безробіття як дестабілізуючий системний фактор сучасної економіки. Багатоманітність видів безробіття в сучасній ринковій економіці та їх регулювання.

Нові форми зайнятості в сучасній економіці змішаного типу. Гнучка зайнятість. Дистанційна зайнятість.

Державна політика регулювання ринку праці. Роль малого підприємництва у регулюванні зайнятості. Протиріччя політики державного регулювання малого підприємництва в Україні.

Розвиток ринку праці та проблеми зовнішньої та внутрішньої міграції робочої сили. Особливості трудової мобільності та міграційних процесів в сучасних умовах, їх державне регулювання. Соціально-економічні наслідки та інструменти регулювання трудової міграції

### ***Тема 11. Інфляція як сучасний фактор порушення макроекономічної рівноваги***

Роль інфляції у порушенні загальноекономічної рівноваги. Монетарні аспекти впливу інфляції на економічну стабільність. Соціально-економічні наслідки інфляції. «Витрати меню». «Витрати зношеного взуття». Ефект Фішера. Ефект Олівера-Танзі. Інфляційний податок. Модифікована крива Філіпса.

Особливості інфляції та антиінфляційної політики на сучасному етапі. Інфляційні очікування та їх регулювання. Інфляційне таргетування. Незалежність центрального банку як ключова передумова успішної реалізації режиму інфляційного таргетування.

Особливості міжнародного досвіду використання режимів таргетування валютного курсу. Світова практика таргетування інфляції та сучасні проблеми його впровадження в Україні. Європейський досвід антиінфляційної монетарної політики.

Особливості перебігу інфляційних процесів в сучасних умовах економічного розвитку України. Наслідки нерегульованої інфляції: досвід України. Антиінфляційні заходи держави: сучасний підхід. Шляхи забезпечення стабільності гривні у регулюванні інфляції.

### ***Тема 12. Актуальні проблеми фінансової політики та їх регулювання***

Переосмислення фінансової політики держави за умов посилення макроекономічної нестабільності. Стратегічні орієнтири фінансової політики в сучасних умовах. Стабілізаційна політика. Фінансова політика. Комбінована політика.

Суперечності сучасної податкової політики. Податкове навантаження та його вплив на економічний розвиток трансформаційних економік.

Бюджетна політика як інструмент стабілізації економіки. Теорія та практика сучасного фінансування дефіцитів державного бюджету.

Боргова політика держави: тенденції та перспективи. Сучасні способи оптимізації боргової політики для оздоровлення економіки. Сучасні проблеми управління державним боргом та фінансування дефіциту державного бюджету в умовах економічної нестабільності. Державна політика щодо модернізації фінансової системи як запорука довгострокового економічного зростання.

Особливості формування державного боргу в Україні. Боргова політика України: тенденції та перспективи. Сучасний стан та стратегічні пріоритети фінансового регулювання економіки України.

### ***Тема 13. Сучасні проблеми соціальної політики та їх регулювання***

Нові підходи до формування та реалізації соціальної політики в умовах старіння населення та реформування пенсійної системи. Складові соціальної політики. Верхня та нижня межі державного втручання у перерозподіл доходів.

Соціально-економічна природа нерівності. Бідність як головна перешкода людському розвитку. Межа бідності. Критерії бідності. Глобалізація проблем бідності. Роль Світового банку у регулюванні бідності. Індекс людського розвитку: зміст та методика розрахунку.

Соціальна політика в системі державного регулювання економіки. Роль держави в подоланні соціальних дисбалансів. Сучасні моделі соціальної політики.

Сучасні проблеми соціальної політики в Україні та механізми їх урегулювання. Протиріччя соціальної політики України та шляхи їх вирішення. Роль середнього класу у зменшенні диференціації українського суспільства.

### ***Тема 14. Сучасні проблеми в сфері екології та їх вирішення***

Екологія та економіка. Глобальні проблеми людства в сфері екології. Глобальне потепління. «Парниковий ефект». Забруднення навколишнього середовища. Нераціональне використання вичерпних виробничих ресурсів.

Регіональні екологічні проблеми. Сировинні та енергетичні проблеми регіонів. Скорочення «зелених зон» промисловими та побутовими відходами. Недостатність прісної води.

Екологічні проблеми України. Забруднення довкілля. Соціально-економічні та екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи.

### **СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

1. Базилевич В.Д., Базилевич К.С. Ринкова економіка: основні поняття і категорії. – К.: Знання, 2008. – 263 с.
2. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: Підручник. 2-ге видання. – К.: Знання, 2014. – 431 с.
3. Базилевич В. Д., Базилевич К. С., Баластрик Л. О. Макроекономіка: практикум: навч. посіб / за ред. В. Д. Базилевича. – К.: Знання, 2010. – 550 с.
4. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Державні фінанси. Навч. посіб. /За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Атіка, 2006. – 368 с.
5. Базилевич В.Д., Ильин В.В. Метафізика економіки. К.: Знання; М.: Рыбари, 2010. – 925 с.
6. Базилевич В.Д., Ильин В.В. Філософія економіки. Історія: монографія. – К.: Знання, 2011. – 1198 с.
7. Базилевич В.Д., Ильин В.В. Экономико-философская мысль современного мира – К.: Знання, 2015.
8. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі/ М. Блауг. - К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2001. - 670 с.
9. Вернадський. Витоки. Творча Спадщина у контексті історії економічної думки в Україні / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2009. – 862 с.
10. Гайдай Т.В. Парадигма інституціоналізму: методологічний контекст. Монографія – К.: ВПЦ «Київський університет», 2008. – 295 с.
11. Геєць В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку. – НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. – К., 2009.– 864 с.
12. Гражевська Н.І. Економічні системи епохи глобальних змін: Монографія – К.: Знання, 2008. – 431 с.
13. Економічна теорія: Політекономія. Підручник / За ред. В. Д. Базилевича. – 9-те вид., перероб. і допов. – К.: Знання-Прес, 2014. – 710 с.
14. Економічна теорія: Політекономія: практикум: навч. посіб. / За ред. В. Д. Базилевича. – К.: Знання-Прес, 2008. – 719 с.
15. Красота О.В. Державне регулювання соціальної сфери в процесі здійснення пенсійної реформи // Розвиток інформаційного суспільства. Ефективність управління в процесі реформування: макро- та мікроекономічний аспекти : Колективна монографія / За наук. ред. проф. Радіонової І.Ф. – К.: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2012. – 364 с. / С. 113-136.
16. Макроекономіка: Підручник / За ред. В. Д. Базилевича. – К.: Знання, 2008. – 703 с. – (Класичний університетський підручник).
17. Маслов А.О. Інформаційна економіка: становлення, структура та теоретичне осмислення: монографія. – К.: Аграр Медіва Груп, 2012. – 431 с.

18. Стігліц Дж. Глобалізація та її тягар. – К.: Академія, 2003.
19. Стігліц Дж. Економіка державного сектора. – К.: Основи, 1998. – 854 с.
20. Страхування: Підручник/ За ред. В. Д. Базилевича. – К.: Знання, 2008 – 1019 с. – (Класичний університетський підручник).
21. Страхування: практикум: навч. посіб. / За ред. В.Д.Базилевича. – К.: Знання, 2011. – 607с.
22. Філіпенко А. С. Глобальні форми економічного розвитку. Історія і сучасність – К., Знання, 2007. – 670 с.
23. Ackoff R. Redesigning Society / R. L. Ackoff, Sh. Rovin. – Stanford, California : Stanford University Press, 2003. – 184 p.
24. Hacker and Pierson P. What Krugman & Stiglitz Can Tell Us. – The New York : Review of Books, September 27, 2012.
25. Emerging Economies and the Transformation of International Business – Subhash Chandra Jain [Text] / Edward Elgar Publishing, 2006. – P. 384.
26. Ferguson N. Civilization: The West and the Rest / N. Ferguson. – London : The Penguin Press, 2011. – 402 p.
27. Mishkin, F. S. Monetary Policy Strategy: How Did We Get Here? [Text] / F. S. Mishkin. – Working Paper. National Bureau of Economic Research, 2006.

## **1.2. ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ**

### ***ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ***

#### ***Тема 1. Еволюція наукових підходів до аналізу сутності, структури та типологізації економічних систем***

Еволюція наукових підходів до аналізу сутності та структурно-функціональних параметрів економічних систем. Теоретико-методологічні особливості функціонального, структурно-морфологічного, інформаційного, еволюційно-генетичного та інституційного підходів до трактування сутності та структури економічної системи. Внесок українських дослідників у розвиток теорії економічних систем.

Критерії класифікації та типи економічних систем. Сучасна класифікація типів економічних систем у науковій та навчальній літературі. Характерні ознаки ідеальних (традиційної, ринкової, командної) та реальних (трансформаційних, у т. ч. змішаних та транзитивних) економічних системи. Концепція змішаної економічної системи. Порівняльна характеристика трансформаційної та транзитивної економік.

#### ***Тема 2. Ключові характеристики сучасних економічних систем***

Поліструктурність сучасних економічних систем. Складність динамічних економічних систем, як фактор їхньої невизначеності. Упорядкованість та організаційна неоднорідність сучасних економічних систем.

Цілісність як внутрішня єдність та генетична органічність елементів економічних систем. Відкритість та динамічна рівноважність економічних систем.



Стійкість та інерційність економічних систем. Основні фактори, що впливають на вияв економічної інерційності.

Нестійкість, дисипативність економічних систем. Стаціонарні та квазістаціонарні економічні системи. Когерентність та коеволюційність економічних систем, їхня здатність до самоорганізації та саморозвитку. Історичність та людинорозмірність сучасних економічних систем.

### ***Тема 3. Генезис теоретико-методологічних засад традиційної економічної транзитології***

Трансформаційні процеси і перехідна економіка як об'єкт дослідження економічної теорії. Обмеженість неокласичної теорії та методології щодо аналізу еволюції економічних систем.

Зміст, концептуальні засади та структура економічної транзитології. Становлення та основні етапи розвитку традиційної економічної транзитології. Еволюція теорії модернізації.

Фрагментація традиційної економічної транзитології та виникнення концептуальних альтернатив теорії модернізації. Концепція периферійного капіталізму Р. Пребіша. Теорія “розвитку недорозвиненості” А. Франка. Особливості методології світ-системного аналізу І. Валлерстайна. Теоретико-методологічні здобутки мюрдалізму та десотіанства в дослідженні традиційної перехідної економіки.

Переорієнтація наукових досліджень на виявлення глобалізаційних чинників системних трансформацій.

### ***Тема 4. Становлення та розвиток нової економічної транзитології***

Масштабні посткомуністичні перетворення та різке посилення уваги до проблем системних економічних трансформацій. Неоліберальний дискурс як метатеорія посткомуністичних трансформацій. Сутність та складові “Вашингтонського консенсусу” як втілення нормативної економічної теорії.

Теорія перехідної економіки. Дискусії щодо природи, механізмів та етапів посткомуністичних трансформацій. Трагування пострадянських транзитів як «потрійного переходу»: від авторитаризму до демократії, від адміністративно-керованої до ринкової економіки, від залежного розвитку до розбудови державності.

Залучення новітнього теоретико-методологічного інструментарію до висвітлення міжсистемних соціально-економічних трансформацій.

### ***Тема 5. Системні перетворення економіки і суспільства у новітньому парадигмальному контексті***

Теоретичні здобутки синергетики як нового міждисциплінарного напрямку наукових досліджень, спрямованих на вивчення процесів самоорганізації у складних, нерівноважних системах. Порівняльний аналіз традиційного та синергетичного підходів до дослідження трансформації економічних систем.

Сутність та особливості застосування еволюційного підходу до дослідження трансформації економічних систем. Трансформаційні механізми мінливості, спадковості та природного добору. Роль суб'єктивного чинника в системних трансформаціях.

Теоретико-методологічні здобутки інституціоналізму в дослідженні трансформації економічних систем. Теорія інституційних змін. Провідні чинники, механізми та види інституційних змін.

Взаємодія та взаємодоповнення синергетичного, еволюційного та інституційного підходів до дослідження трансформації економічних систем.

### ***Тема 6. Сутність і специфіка якісних перетворень господарського життя суспільства***

Відображення трансформаційних процесів у системі категорій соціально-економічної динаміки. Концепція розвитку та її еволюція у другій половині ХХ ст. Типи, етапи та стадії розвитку економічних систем. Прогрес та регрес економічних систем.

Співвідношення понять “еволюція” та “трансформація” економічних систем. Трансформація економічних систем у вузькому та широкому розумінні. Еволюційні та революційні соціально-економічні перетворення. Структурування економічних трансформацій за характером, глибиною, інтенсивністю, спрямованістю, охопленням елементів системи.

Модернізація як складова трансформаційного процесу. Види модернізації. Моделі “наздоганяючого” розвитку. Транзитивні економічні системи. Співвідношення понять “трансформація” та “реформування” економічної системи.

### ***Тема 7. Основні чинники, механізми, вектори соціально-економічних трансформацій***

Екзогенні та ендегенні чинники соціально-економічних трансформацій. Суперечлива взаємодія традиційної та інноваційної підсистем трансформаційної економіки.

Адаптаційні механізми соціально-економічних перетворень. Біфуркаційні механізми трансформації економічних систем. Основні чинники посилення ролі біфуркаційних механізмів трансформації сучасних економічних систем.

Багатовекторність та якісна різноманітність системних перетворень, що реалізуються у сучасному світі. Глобальні та локальні, внутрішньосистемні та міжсистемні, координовані та спонтанні, антагоністичні та засновані на соціальному партнерстві, трансформації економічних систем.

Новітні трансформації економічних систем як складноструктуровані процеси постіндустріальної модернізації, трансформації суспільного устрою, глобалізації господарського розвитку, соціалізації та гуманізації суспільного життя.

### ***Тема 8. Закономірності розвитку сучасних економічних систем***

Закономірності трансформації економічних систем у трактуванні представників синергетичного, еволюційного та інституційного підходів.

Цикли міжсистемних трансформацій. Поняття та стадії трансформаційного циклу. Етапи розвитку перехідних економічних систем.

Альтернативність та варіативність розвитку як фундаментальна закономірність сучасних глобальних та локальних трансформацій. Конвергенція та дивергенція розвитку сучасних перехідних економік.

Трансформаційна криза (спад, рецесія) як закономірність міжсистемних перетворень.

### ***Тема 9. Провідні атрактори структурування сучасної світової економіки***

Розвиток теоретичних уявлень щодо сутності та провідних чинників глобалізації економіки. Індекс глобалізації та методика його розрахунку.

Проблема співвідношення інтернаціоналізації, регіоналізації та глобалізації економіки. Старий та новий економічний регіоналізм. Глокалізація економіки.

Синергійна природа сучасного ноосферно-глобалізаційного процесу. Провідні атрактори структурування сучасної світової економіки: інформаційно-технологічний, фінансово-економічний та соціалізаційний.

Суперечливий вплив глобалізації на трансформаційний потенціал національних економічних систем. Альтернативні варіанти розвитку глобалізаційних процесів.

### ***Тема 10. Національні моделі трансформаційних економік як вияв діалектичної єдності загального, особливого та одиничного в трансформаційному процесі***

Загальне та особливе в економічних трансформаціях. Національний характер економічних систем. Відображення національної своєрідності економічних систем у наукових дослідженнях різних теоретичних шкіл.

Національна економічна система. Національна модель економіки. Національні моделі соціально-економічних перетворень як вияв діалектичної єдності загального, особливого та одиничного в трансформаційному процесі. Постіндустріальні тенденції сучасної економіки та їх прояв в умовах трансформаційних процесів.

Типи трансформації економічних систем. Прискорена та уповільнена, керована та спонтанна трансформації. Характерні ознаки та суперечності китайської національної моделі соціально-економічних перетворень. Сутність, основні чинники та передумови посткомуністичних трансформацій. Класична та інверсійна трансформація. Основні моделі ринкових перетворень: шокова терапія та градуалізм.

### ***Тема 11. Конкурентоспроможність національних господарських систем в умовах глобалізації***

Еволюція теоретико-методологічних підходів до трактування поняття «конкурентоспроможність». Конкурентоспроможність національної економіки як економічна категорія. Провідні чинники забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.

Модифікація існуючих підходів до визначення критеріїв конкурентоспроможності національних економік за умов пост-індустріалізації та глобалізації світогосподарського розвитку. Конкурентоспроможність як вияв синергійної природи соціально-економічної системи.

Оцінка конкурентоспроможності національної економіки в глобалізованому світогосподарському середовищі. Роль держави у забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки.

### ***Тема 12. Організація та самоорганізація економічних систем в умовах глобалізації світових господарських зв'язків***

Діалектичний взаємозв'язок самоорганізації, організації та управління. Саморозвиток капіталу як основа самоорганізації ринкових економічних систем і глобальної економіки в цілому. Організаційна та управлінська складові трансформаційного процесу.

Капітал як системоутворююча динамічна структура сучасної глобальної економіки. Основні тенденції трансформації капіталу. Формування "глобального" капіталу.

Перетворення мереж на базову організаційну форму глобального капіталу. Інтенсивний розвиток фінансового капіталу. Становлення новітніх форм капіталу (інтелектуального, людського, соціального).

**Тема 13. Трансформація ролі та функцій держави в глобальній економіці** Роль та функції держави в сучасній ринковій економіці.

Об'єктивна необхідність державного регулювання трансформаційних процесів. Основні напрями державного регулювання ринкових перетворень. Функції держави в перехідній економіці.

Неспроможність держав трансформувати економіку на національному рівні у відриві від світових господарських процесів і стану міжнародної кон'юнктури.

Еволюція наукових підходів до трактування майбутнього націй-держав в умовах глобалізації економіки. Пріоритетні функції держави за умов глобалізації економіки.

**Тема 14. Механізми економічних перетворень в епоху глобалізації**

Розмежування об'єктивних основ сучасного світогосподарського розвитку та конкретних соціально-економічних форм реалізації глобалізаційних процесів. Характерні ознаки неоліберальної моделі глобалізації.

Започаткування "ноосферної" парадигми цивілізаційного розвитку в працях відомих учених ХХ ст. П. Тейяра де Шардена, Е. Леруа та В. Вернадського. Концепція "сталого розвитку". Характерні ознаки синергетичної (соціально-орієнтованої, ноосферної) моделі глобалізації.

Еволюція наукових підходів до можливої організації глобального регулювання. Сутність та складові інституційної системи сучасної світової економіки. Специфічні риси та суперечності сучасного етапу розвитку системи глобального управління. «Інституційна зміна» світової економіки в умовах глобалізації. Глобальне громадянське суспільство. Соціальна відповідальність бізнесу.

**Тема 15. Екзогенні та ендогенні ризики інтеграції України до світового економічного простору**

Екзогенні ризики глобалізації економіки України: загострення глобальної енергетичної проблеми; різношвидкісний характер циклічної зміни технологічних укладів у різних країнах, поглиблення технологічного розриву між ними; асинхронність розвитку фінансового та реального секторів глобальної економіки, активізація спекулятивної діяльності міжнародного капіталу.

Ендогенні ризики глобалізації економіки України: переважання енерго- та ресурсомістких виробництв; технологічна відсталість; відсутність дієвого

механізму нагромадження капіталу та конвертації заощаджень у інвестиції; одностороння, асиметрична транс-націоналізація економіки, фінансові дисбаланси, несприятлива структура зовнішньої торгівлі, малоперспективна модель міжнародної спеціалізації тощо.

### ***Тема 16. Конкурентоспроможність національної економіки в постіндустріальному вимірі***

Характеристика економічного та трансформаційного потенціалу України. Рейтинги країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності та місце в них України.

Оцінка конкурентоспроможності економіки України в глобалізованому світогосподарському середовищі.

Сучасний стан та перспективи підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

### ***Тема 17. Стратегічні пріоритети реінтеграції України до сучасного світогосподарського середовища***

Основні риси української моделі соціально-економічних перетворень.

Інерційно-ринкова та інноваційно-проривна (випереджальна) модель реінтеграції національної економіки до світового господарського простору.

Роль та функції української держави в трансформаційній економіці. Сутність та суперечності процесу розбудови національної інноваційної системи. Стратегічні пріоритети державного регулювання трансформаційних процесів в Україні.

## ***СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ***

1. Бальцерович Л. Соціалізм, капіталізм, трансформація. Очерки на рубеже епох. – М.: Наука, 1999. – 352 с.
2. Базилевич В. Д., Ільїн В. В. Метафізика економіки. Монографія. – К.: Знання-Прес, 2007. – 718 с.
3. Бодров В. Г. Трансформація економічних систем: концепції, моделі, механізми регулювання та управління: навч. посіб. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 104 с.
4. Гальчинський А. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи: Методологічні аспекти. – К.: Либідь, 2006. – 310 с.
5. Гальчинський А. Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань. – К.: «Либідь», 2013. – 472 с.
6. Гайдай Т. В. Парадигма інституціоналізму: методологічний контекст. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2008. – 296 с.
7. Гражевська Н.І. Еволюція сучасних економічних систем. – К.: Знання, 2011. – 286 с.
8. Гражевська Н.І. Економічні системи епохи глобальних змін. – К.: Знання, 2008.
9. Де Сото Э. Загадка капітала. Почему капитализм торжествует на Западе и терпит поражение во всем остальном мире / Пер. с англ. – М.: Олимп-Бизнес, 2001. – 256 с.

10. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана / М. Кастельс. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
11. Колодко Гжегож В. От шока к терапии. Политическая экономия постсоциалистических преобразований. – М.: ЗАО «Журнал Эксперт». – 2000. – 392с.
12. Корнай Я. Социалистическая система. Политическая экономия коммунизма. – М.: НП «Журнал «Вопросы экономики», 2000. – 672 с.
13. Маслов А.О. Інформаційна економіка: становлення, структура та теоретичне осмислення: монографія. – К.: Аграр Медіа Груп, 2012. – 164 с.
14. Нельсон Ричард Р., Уинтер Сидней Дж. Эволюционная теория экономических изменений / Пер. с англ. М.: Финстатинформ, 2000. – 474 с.
15. Норгаард О. Економічні інституції та демократична реформа. Порівняльний аналіз посткомуністичних країн / пер. з англ. – К.: Ніка-Центр, 2007. – 417 с.
16. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / пер. з англ. – К.: Основи, 2000. – 198 с.
17. Ослунд А. Строительство капитализма. Рыночная трансформация стран бывшего советского блока / пер. с англ. – М.: Логос, 2007. – 719 с.
18. Пребиш Р. Периферийный капитализм. Есть ли ему альтернатива? – М.: ИЛА РАН, 1992. – 137 с.
19. Global Competitiveness Yearbook //www.imd.ch/wcy
20. KOF Index of Globalization //www.kof.ethz.ch/globalization.
21. Kornai J. Transformation Recession: the Main Causes // Journal of Comparative Economics. – 1994. – V.19 (1). – P. 39–63.
22. Ohmae, K. The End of the Nation State: The rise of Regional Economies. – N.Y.: Free Press, 1995. – 190 p.

### **1.3. ЕКОНОМІКА ГАЛУЗЕВИХ РИНКІВ**

#### ***ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ***

##### ***Тема 1. Методологія дослідження галузевих структур***

Формування підходів дослідження галузевих ринків. Конкуренція як поведінка та структура ринків. Конкуренція та суперництво. Історичні причини виникнення монополії та монополярна влада. Проблеми конкуренції та монополії у роботах А.Сміта, А.Курно, А.Маршалла, Л.Вальраса, П.Сраффи. Теорія монополістичної конкуренції Е.Чемберліна. Теорія недосконалої конкуренції Дж.Робінсон. Теорія працюючої конкуренції. Теорія організації промисловості.

Методологія дослідження галузевих ринків. Функціональна парадигма «структура-поведінка-результат». Фактори, що формують структуру ринків: з боку попиту та пропозиції, законодавче та соціоекономічне середовище. Параметри поведінки фірми на ринку. Показники ефективності діяльності галузевих ринків. «П'ять сил конкуренції» М. Портера. Мікроекономічний підхід до дослідження Д.Хей та Д.Морріса: традиційна, фінансова, витратна та загальна модель поведінки фірми. Теорія змагальних ринків Дж.Баумоля.

Об'єкт дослідження економіки галузевих ринків. Предмет та напрями дослідження.

### ***Тема 2. Класифікація та ознаки галузевих ринків***

Класифікація галузевих ринкових структур за різними ознаками.

Сучасні міжнародні статистичні класифікації. Міжнародна стандартна галузева класифікація усіх видів економічної діяльності – ISIC. Центральна класифікація продукції – CPC. Гармонізована система опису та кодування товарів – HS. Міжнародна стандартна торгова класифікація SITC. Класифікація видів економічної діяльності Європейського Союзу – NACE. Класифікація продукції за видами діяльності – CPA. Класифікатор видів промислової продукції – PRODCOM. Класифікація видів економічної діяльності – КВЕД. Державний класифікатор продукції та послуг – ДКПП. Класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності – УКТЗЕД. Взаємозв'язок статистичних класифікацій світового, європейського та українського рівнів.

Модель побудови ринку Г.фон Штакельберга. Критерії класифікації ринків Е.Чемберліна та Дж.Бейна. Коефіцієнти цінової перехресної еластичності попиту на товари та кількісної перехресної еластичності попиту. Моделі ринку за В.Ойкеном.

Головні ознаки структури галузі: загальний рівень економічної активності крупних підприємств; рівень домінування на ринку одного або декількох продавців; рівень диверсифікації фірм та вертикальної інтеграції.

Кон'юнктура ринків. Етапи та послідовність аналізу кон'юнктури. Система індикаторів та показників кон'юнктури ринку.

### ***Тема 3. Аналіз конкурентного середовища на товарних ринках***

Товар як продукт діяльності фірми. Споживчі властивості товару. Продуктові межі товарного ринку. Споживчі властивості товару. Часовий інтервал функціонування ринку. Географічні межі товарного ринку. Ступінь відкритості ринку щодо міжрегіональної та/або міжнародної торгівлі (СВР). Суб'єкти товарного ринку (склад продавців та покупців). Концентрація виробництв та концентрація капіталу. Показники ринкової концентрації. Місткість ринку. Частки господарюючих суб'єктів на ринку. Якісні ознаки товарного ринку: бар'єри входу на ринок, виходу з ринку, ступень рівності умов конкуренції для різних суб'єктів ринку.

Концентрація: проблеми виміру. Критерії виміру концентрації продавців на ринку. Вимоги до індексів концентрації. Крива концентрації. Коефіцієнт концентрації (CR). Індекс Херфіндаля –Хіршмана (ННІ). Індекси Л.Ханни та Дж. Кея. Коефіцієнт Лінда. Коефіцієнт відносної концентрації. Показники ентропії та відносної ентропії. Дисперсія логарифмів ринкових часток та коефіцієнт варіації. Коефіцієнт Джині. Коефіцієнт Розенблюта (Холла – Тайдмана).

Ринкова влада фірми. Індекси концентрації та монопольної влади.

Показники монопольного прибутку та ознаки монопольної ціни.

Тенденції зміни концентрації ринків у розвинутих країнах. Особливості процесів концентрації у трансформаційній економіці.

#### ***Тема 4. Економічна ефективність та державне регулювання галузевих ринків***

Наслідки монополізації та їх оцінка. Втрати від монополізації. Переваги конкурентної системи: політичні та економічні. Неефективність монополії: монопольне ціноутворення; специфіка розподілу ресурсів; втрата добробуту. Критерій В.Парето. Поняття оптимальності за В.Парето. Сутність галузевих ринків та їх класифікація.

Теорії державного регулювання галузевих ринків: нормативний аналіз як позитивна теорія, теорія захоплення, економічна теорія регулювання. Моделі Дж. Стіглера, Г. Беккера.

Мета, завдання, інструменти галузевої політики. Причини, методи та інструменти регулювання галузевих ринків з боку держави. Правило пропорційності. Теорія першого та другого оптимуму.

#### ***Тема 5. Фактори, що визначають структуру ринків***

Класична та неокласична теорія фірми. Фірма як статична одиниця. Ефект масштабу виробництва. Економія від масштабу при випуску одного продукту. Спеціалізація та розподіл праці. Крива навчання. Економія від масштабу при випуску на одному заводі. Правило двох-третин. Ефект резервних потужностей. Розподіл накладних витрат. Ефект від масштабу при випуску на декількох заводах. Мінімально ефективний сукупний випуск.

Інституціональна теорія фірми. Теорія фірми Р.Коуза. Трансакційні витрати. Оптимальний розмір фірми. Основи теорії контракту. Фірма як неповний контракт. Трансакційні витрати та витрати на управління.

Стратегічні концепції фірми. Стратегічний аналіз як основа визначення розміру фірми.

Стохастичні фактори впливу на розмір фірми та структуру ринку. Закон Жибра. Приклад С.Прейза.

Вплив держави на структуру ринку: напрями, інструменти, наслідки.

#### ***Тема 6. Аналіз процесів злиття та поглинань***

Загальні тенденції у процесах злиття та поглинання. Хвилі злиття, їх аналіз та ознаки. Горизонтальні, вертикальні та конгломератні злиття. Способи злиття.

Мотиви та наслідки злиття та поглинання фірм. Роль процесів злиття та поглинання у формуванні бар'єрів входу на ринок.

Політика уряду щодо процесів злиття та поглинання. Головні інструменти регулювання. Антимонопольне законодавство України щодо процесів злиття та поглинання.

#### ***Тема 7. Бар'єри входження фірм на ринки***

Природа, визначення та класифікація бар'єрів. Модель рівноваги галузі за умов вільного входження. Класифікація галузей в залежності від висоти бар'єрів входження за Дж. Бейном.

Нестратегічні бар'єри: обмеження попиту; бар'єри капітальних витрат або обсяги початкових інвестицій, що необхідні для входження; бар'єри, що засновані на перевагах (абсолютних або відносних) у рівні витрат; адміністративні бар'єри.



Стратегічні бар'єри. Ціноутворення, що обмежує входження: модель цінового лідерства, динамічна модель ціноутворення Д.Гаскінсона. Граничне ціноутворення. Модель П. Сайлоса-Лобіні та Дж. Бейна. Обмеження входження на основі обсягу випуску фірми. Стратегія підвищення витрат конкурентів. Стратегія перехоплення ініціативи та розмноження торговельних марок.

Показники висоти бар'єрів входження.

### ***Тема 8. Цінова дискримінація***

Види цінової дискримінації: теоретичні моделі та практична реалізація. Індивідуальна, групова та продуктова дискримінація. Види цінової дискримінації за А. Пігу. Види цінової дискримінації за Ф. Махлупом.

Хижацьке ціноутворення та способи його визначення.

Вплив цінової дискримінації на добробут: з точки зору розподілу доходів; економічної ефективності; конкуренції. Цінова дискримінація та природна монополія.

Географічна цінова дискримінація. Ціноутворення на основі базисних пунктів та конкуренція. Ціноутворення у просторі та ефективність.

Міжчасова дискримінація. Розподіл попиту на товари з тривалим терміном використання. Антитрестовська політика щодо цінової дискримінації. Особливості регулювання в Україні.

### ***Тема 9. Диференціація продукції***

Головні види диференціації продукції: у просторі; якості; обслуговуванні.

Горизонтальна та вертикальна диференціації.

Модель К. Ланкастера. Модель лінійного міста. Модель міста на колі. Гіпотеза Войтинського-Сраффи.

Реклама, рівень цін та якість товарів. Реклама, імідж та вплив монополій. Цінові наслідки переваг іміджу.

Структура ринку та витрати на рекламу. Реклама та концентрація продавців. Реклама, моноплена влада та рівень прибутковості.

Теорія оптимального рівня продуктової різноманітності. Роль стандартизації товарів. Структура ринку та термін використання товарів.

### ***Тема 10. Олігопольна координація***

Фактори, що сприяють координації в умовах олігополії: відкриті та таємні угоди; цінове лідерство; евристичне ціноутворення; фокальні точки; протидія шокам попиту.

Організаційні картелі. Умови сталості картелів. Лідерство у цінах. Запаси.

Умови, що обмежують олігопольну координацію. Розподіл продавців. Неоднорідність продукту на концентрованих ринках. Координація ціноутворення на неоднорідну продукцію. Стратегічні групи.

### ***Тема 11. Ринки природної монополії***

Визначення природної монополії у теорії та на практиці. Субаддитивність витрат, співвідношення граничних та середніх витрат, прибутковість лише одного виробника.

Необхідні та достатні умови існування природної монополії.

Регулювання галузей природної монополії. Можливості та проблеми конкурентної рівноваги. Другий оптимум та ціноутворення Ф. Рамсея. Роль фірми-аутсайдера у короткостроковому періоді в умовах природної монополії. Ціноутворення за витратами найвищої завантаженості.

Проблеми націоналізації та приватизації галузей природної монополії. Вибір якості товару на ринку. Формування конкуренції на ринках природної монополії. Реорганізація галузі: дилема технологічної ефективності та ефективності розподілу.

### ***Тема 12. Влада покупців та вертикальна інтеграція***

Рівень концентрації покупців. Двобічна монополія. Вертикальна інтеграція та ефективність. Вертикальна інтеграція як джерело монопольної влади. Чинники протидії моносонії. Доходність різних вертикальних структур.

Вертикальні обмеження: економічний та законодавчий аспект. Контроль рівня роздрібних цін у теорії та на практиці. Обмежувальний франчайзінг. Обмеження купівлі, продажу, взаємопов'язаний продаж.

### ***Тема 13. Структура ринку, патенти та технологічні інновації***

Інновації як економічний процес. Етапи аналізу інновацій. Головні підходи до дослідження інновацій. Теорія інноваційної фірми. Елементи прийняття рішення фірми щодо витрат на НДДКР.

Інновації та структура ринку. Інноваційний процес в умовах досконалої конкуренції. Прибуток від інновацій для конкурентної фірми та монополіста. Визначення оптимальної кількості фірм-інноваторів на ринку.

Визначення оптимального обсягу витрат на інновації для фірми. Витрати на інновації за умови максимізації прибутку (модель П. Дасгупти і Дж. Стігліца). Модель П. Дасгупти і Дж. Стігліца. Модель продуктової інновації.

Оптимальна тривалість патенту.

## ***СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ***

1. Базилевич В. Д. Природні монополії / В.Д. Базилевич, Г.М. Филюк. - К.: Знання, 2006. – 367 с.
2. Віскузі В. К. Економічна теорія регулювання та антимонопольна політика: Пер. з англ. / В.Кіп Віскузі, Джон М. Верном, Джозеф Е. Гарингтон (мол.). – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. – 1047 с.
3. Герасименко А.Г. Аналіз і контроль концентрації суб'єктів господарювання: підручник. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – 484 с.
4. Герасименко А.Г. Ринкова влада: джерела, масштаби, наслідки: монографія. - К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. – 600 с.
5. Горняк О.В. Фірма в економічній теорії та практиці господарювання: Монографія / О.В. Горняк. – Одеса: Астропринт, 2004. – 228 с.
6. Державне антимонопольне регулювання: підручник / за ред. В.Д. Лагутіна. - К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. – 480 с.

7. Ігнатюк А.І. Галузеві ринки: теорія, практика, напрями регулювання: Монографія. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 465 с.
8. Ігнатюк А.І. Економіка галузевих ринків: навч. посібник. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2015. – 448 с.
9. Кабраль Луис М.Б. Организация отраслевых рынков: вводный курс / [Пер. с англ. А.Д.Шведа]. – Минск: Новое знание, 2003.– 356 с.
10. Розанова Н.М. Экономика отраслевых рынков: учеб. пособие / Н.М. Розанова. – М., 2010. – 906 с.
11. Рой Л.В. Анализ отраслевых рынков: учебник / Рой Л.В., Третьяк В.П. – М.: ИНФРА-М, 2008. – 442 с.
12. Тироль Ж. Рынки и рыночная власть: теория организации промышленности / [под общ. ред. Гальперина В.М., Зенкевича Н.Л.]. – М.: Эконом. школа, 1996. – 745 с.
13. Филюк Г.М. Конкуренція і монополія в епоху глобалізації: монографія / Г.М. Филюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 404 с.
14. Хэй Д. Теория организации промышленности: В 2 т. / Пер. с англ. под ред. А.Г.Слущкого / Д. Хэй, Д. Моррис. – В 2-х томах. - СПб.: Экономическая школа, 1999.
15. Шерер Ф. Структура отраслевых рынков / Ф.Шерер, Д. Росс [пер. с англ. под ред. Н.М.Розановой]. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 698 с.
16. Belleflamme P., Peitz M. Industrial organization: markets and strategies. - 4th ed. - Cambridge University Press, 2015 - 822 p.
17. Carlton D.W., Perloff J. M. Modern industrial organization [Monograph] - 4th ed. - Boston [etc.] : Pearson /Addison Wesley, 2005. – 822 p.
18. Handbook of Industrial Organization. Volume 3 / Mark Armstrong, Robert H. Porter(ed.). - North Holland, 2007. – 942 p.
19. Waldman D.E., Jensen E.J. Industrial organization : theory and practice. - Boston [etc.] : Addison Wesley, 2001. – 726 p.

## **1. 4. РИНОК ЦІННИХ ПАПЕРІВ**

### ***ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ***

#### ***Тема 1. Теоретичні основи функціонування фондового ринку***

Сутність та значення фондового ринку, його структура та основні функції. Класифікація фондових ринків. Ринок грошей та ринок капіталів. Національний та міжнародний фондові ринки. Горизонтальні та вертикальні структури національних фондових ринків. Інфраструктура фондового ринку. Позабіржовий фондовий ринок, його призначення та основи організації. Структура позабіржового фондового ринку. Основні напрями державного регулювання фондового ринку.

#### ***Тема 2. Цінні папери та їх оцінювання***

Поняття цінних паперів. Види цінних паперів, специфічні особливості окремих видів цінних паперів. Інструменти власності та інструменти позики.

Похідні цінні папери. Емітенти окремих видів цінних паперів. Цінні папери, що перебувають в обігу в Україні. Механізм оцінювання цінних паперів. Ринкові процентні ставки: види, структура та вплив на ринкову вартість цінних паперів. Оцінка очікуваних грошових потоків по цінному паперу. Вибір ставки дисконтування.

### ***Тема 3. Фінансове посередництво на фондовому ринку***

Об'єктивна необхідність ринку фінансових послуг. Його сутність і значення. Роль фінансових посередників на ринку фінансових послуг. Фінансові послуги, що надаються фінансовими посередниками на первинному та вторинному ринках. Універсальні та спеціалізовані фінансові інститути. Професійна діяльність на ринку цінних паперів.

Види діяльності з цінними паперами. Брокерська діяльність: суть, види. Специфіка надання брокерських послуг. Види угод, види наказів брокерам. Основні типи заявок, що надаються клієнтами брокерам. Торговці цінними паперами та їх роль в забезпеченні ліквідності ринку. Організація торгівлі цінними паперами. Позабіржові автоматизовані системи торгівлі цінними паперами, їх роль на позабіржовому ринку. Депозитарна та реєстраторська діяльність. Розрахунково-клірингова діяльність. Професійна діяльність на фондовому ринку України.

### ***Тема 4. Інформаційне забезпечення фондового ринку***

Інформаційне забезпечення та “прозорість” фондового ринку. Інформація про емітентів цінних паперів. Основні ринкові показники діяльності емітентів. Статистика курсів цінних паперів, обсягів та структури операцій з цінними паперами. Інформація про котирування цінних паперів.

Історія виникнення, сутність та роль фондових індексів на ринку цінних паперів. Основні типи фондових індексів. Індекс Доу-Джонса та інші відомі фондові індекси. Українські фондові індекси: їх виникнення, становлення та значення. Інформаційно-рейтингові агентства та їх інформація. Сутність, призначення та види рейтингів. Рейтинговий аналіз цінних паперів. Рейтинги емітентів. Міжнародні рейтингові агентства. Інформація, що надається інформаційними агентствами. Міжнародні інформаційні агентства

### ***Тема 5. Основи організації та функціонування біржового ринку***

Виникнення та розвиток біржового ринку. Біржа, як організований ринок, її функції та класифікація. Організаційна структура біржі. Функціонування фондових бірж та їх роль на ринку цінних паперів. Порядок ведення торгів на фондовій біржі. Умови обігу цінних паперів на фондовій біржі, процедура лістингу. Вимоги до емітентів цінних паперів, що претендують на лістинг.

Ціноутворення на біржовому ринку, котирування. Види аукціонів: простий та неперервний аукціони. Практика здійснення біржових операцій. Сутність та зміст біржової угоди. Кліринг і розрахунки за біржовими угодами. Інформаційне забезпечення біржової торгівлі. Організація торгівлі та вимоги до емітентів на вітчизняних фондових біржах.

### ***Тема 6. Проведення операцій на біржовому ринку***

Загальна характеристика та класифікація операцій з цінними паперами. Сутність, призначення та характеристика спотових та строкових угод. Продаж без покриття, угоди з маржею. Арбітражні угоди: сутність, види. Просторовий, міжінструментальний та міжринковий арбітраж. Хеджування: зміст та основні види. Коротке, довге, неповне і перехресне хеджування. Сутність спекулятивних операцій та їх види. Спекулятивні стратегії.

### ***Тема 7. Акції***

Сутність та характерні ознаки акцій як інструменту власності. Класифікація акцій. Характеристика простих та привілейованих акцій. Акціонерні товариства - емітенти акцій, відкрита підписка на акції. Депозитарні розписки на акції. Фактори, що впливають на ринкову ціну акції. Вартість акції та оцінка акціонерного капіталу. Особливості та методи оцінювання акцій. Дивідендний метод. Модель оцінки капітальних активів. Використання мультиплікаторів та інших підходів до оцінювання акцій. Механізм управління діяльністю акціонерного товариства. Вторинні операції емітента з акціями.

### ***Тема 8. Боргові цінні папери***

Визначення та види боргових цінних паперів. Сутність облигацій як боргових цінних паперів. Класифікація облигацій. Процентні та безпроцентні облигації. Корпоративні та державні облигації. Поточна дохідність облигацій та дохідність до погашення. Механізм оцінювання облигацій. Чутливість облигацій до зміни ринкових процентних ставок. Цінні папери забезпечені активами: визначення та види.

Сутність, класифікація та характерні риси державних облигацій. Особливості становлення і функціонування ринку державних облигацій в Україні. Сутність та призначення корпоративних облигацій. Класифікація корпоративних облигацій. Визначення та види векселів. Операції з векселями. Оцінювання дохідності операцій з короткостроковими борговими зобов'язаннями.

### ***Тема 9. Похідні цінні папери***

Історія виникнення та розвитку ринку строкових угод. Види строкових угод. Визначення та види форвардних угод. Ціноутворення на ринку форвардних угод. Визначення теоретичної форвардної ціни. Форвардна угода з купівлі-продажу валюти. Угоди про форвардні процентні ставки.

Визначення та види ф'ючерсів. Стандартизація ф'ючерсних угод. Механізм укладання ф'ючерсних угод. Відмінності між ф'ючерсами та форвардами. Особливості хеджування ф'ючерсними контрактами. Поняття базису та ідеальне хеджування. Ризики при хеджуванні ф'ючерсами. Фінансові ф'ючерси та їх використання.

Сутність, економічна природа, призначення опціонів. Опціони на купівлю та продаж. Поняття премії та страйкової ціни. Ціноутворення на ринку опціонів. Визначення вартості опціону. Синтетичні опціони. Комбінації. Спреди. Угоди "кеп", "флор", "колар" та варанти. Відмінності між опціонними та ф'ючерсними угодами.

Сутність, економічна природа та призначення свопів. Основні види свопів. Процентний своп. Валютний своп. Своп активів. Своп кредитного дефолту. Управління процентним та валютним ризиками за допомогою свопів. Механізм формування свопів. Спекулятивні операції з похідними інструментами. Однонаправлені стратегії, торгівля базисом, спредом та волатильністю.

### ***Тема 10. Формування інвестиційного портфеля та управління ним***

Сутність інвестиційного портфеля та його основні характеристики. Поняття ризиковості, очікуваної доходності портфеля. Основні принципи формування портфеля цінних паперів. Систематичний та несистематичний ризики. Диверсифікація портфеля, побудова ефективного за Марковіцем портфеля. Теорія ринку капіталів та її значення. Стратегії управління портфелем цінних паперів.

### ***СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ***

1. Базилевич В. Д., Погорельцева Н. П. Іпотечний ринок: Монографія.– К.: Знання, 2008. – 717 с.
2. Версаль Н.І. Міжнародний ринок державних цінних паперів : специфіка функціонування / Н.І. Версаль // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2013. – № 12 (153). – С. 10 – 13. – Режим доступу : <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/ru/archives/3020>
3. Гудзинська Л.Ю. Економіко-правова оцінка запровадження фінансових векселів в Україні / Л.Ю.Гудзинська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – № 147.– 2013. – С. 30-33.
4. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. № 514-VI.
5. Закон України «Про іпотечні облигації» № 3273-IV від 22.12.2005 з урахуванням змін.
6. Закон України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» від 10.12.1997 р. № 710/97-ВР.
7. Науменкова С. Використання структурованих цінних паперів для фінансування корпорацій в Україні / С. Науменкова, Т. Буй // Фінанси України. – 2010. – №2. – С.89-101. – Режим доступу: [http://fu.minfin.gov.ua/?page\\_id=723&aid=165&lang=uk](http://fu.minfin.gov.ua/?page_id=723&aid=165&lang=uk)
8. Положення «Про порядок реєстрації випуску акцій під час створення акціонерних товариств» затверджене рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку України від 15.03.2007 р. № 487.
9. Постанова Кабінету Міністрів України № 665 від 26 квітня 2007 р. «Про затвердження Національної рейтингової шкали».
10. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 р. №3480 //Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2006. - № 31. - ст.268.
11. Указ Президента України «Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку» від 23.11.2011 р. №1063/ 2011.
12. Фондовий ринок: підручник / В.Д. Базилевич, В.М. Шелудько, В.В. Вірченко та ін. ; за ред. В.Д. Базилевича. Книга 1. — К. : Знання, 2015. – 621 с.
13. Фондовий ринок: підручник / В.Д. Базилевич, В.М. Шелудько, В.В. Вірченко та ін. ; за ред. В.Д. Базилевича. Книга 2. — К. : Знання, 2016. – 686 с.

14. Цінні папери: підручник / В.Д. Базилевич, В.М. Шелудько, Н.В. Ковтун та ін.; за ред. В.Д. Базилевича. — К.: Знання, 2011. — 1094 с.
15. Цінні папери: практикум / В.Д. Базилевич, В.М. Шелудько, Н.В. Ковтун та ін.; за ред. В.Д. Базилевича. — К.: Знання, 2013. — 791 с.
16. Шелудько В.М. Фінансовий ринок: підручник. — 3-тє вид., стер. — К.: Знання, 2015. — 535с.
17. Шарп У., Александер Г., Бейли Д. Инвестиции. М.: Инфра-М, 2003. — 1028 с.
18. Шелудько В.М., Вірченко В.В. Сучасні тенденції розвитку світового ринку деривативів / В.М. Шелудько, В.В. Вірченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. — 2014. — 10(163). — С. 81 – 87.
19. John Hull. Options, Futures and Other Derivatives. — Pearson/Prentice Hall; — 2009. — 822 p.
20. Frank J. Fabozzi, Franco P. Modigliani, Frank J. Jones. Foundations of Financial Markets and Institutions. — Prentice Hall; 4 edition. — 2009. — 696 p.

## **1. 5. ОСНОВНІ НАПРЯМИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ**

### ***ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ***

#### ***Тема 1. Теоретико-методологічні основи пізнання розвитку основних напрямів економічної теорії***

Еволюція світової економічної теорії як закономірний та об'єктивний процес. Його основні фактори та закономірності. Наукові підходи до структурування та періодизації історії розвитку економічної теорії.

Сучасна філософія науки про зміст процесу розвитку наукового знання. Кумулятивна модель розвитку науки. Парадигми та наукові революції (Т. Кун). Порівняльний аналіз наукової теорії та наукової парадигми. Методологія науково-дослідних програм (І. Лакатос). Методологічний анархізм (П. Фейєрабенд).

Методологія історико-економічного аналізу (Й.А. Шумпетер, М. Блауг та ін.). Суть вихідних ідейно-концептуальних засад та методологічних принципів сучасного історико-економічного аналізу.

Основні оціночні та класифікаційні критерії визначення наукових напрямів, шкіл, течій. Реалізація принципу теоретико-методологічного плюралізму в економічній науці.

Сучасна інтерпретація економічної ортодоксії та гетеродоксії. Мейнстрім світової економічної науки та його взаємодія з альтернативними напрямами. Структура економічної гетеродоксії на межі ХХ-ХХІ ст.

#### ***Тема 2. Розвиток наукової методології економічних досліджень***

Історичні форми наукової раціональності: класична, некласична та постнекласична наука.

Історичні межі класичної науки. Класичний тип наукової раціональності. Характерні ознаки онтології, епістемології, методології. Класична методологія в економічній науці.

Некласичний тип наукової раціональності. Характерні ознаки онтології, епістемології, методології. Некласична економічна наука.

Постнекласичний тип наукової раціональності. Історичні межі постнекласичної науки, її розвиток в координатах методології постмодерну. Основні риси економічної методології постмодерну.

Сутність та основні рівні наукової методології. Особливості застосування методології в науковому пізнанні та в практичній діяльності. Методологічні положення наукових революцій в економічній науці. Сучасні методологічні підходи щодо предмету і методу економіки.

Методологічні засади сучасного економічного «імперіалізму».

Розробка проблематики наукової економічної методології у працях вітчизняних економістів.

### ***Тема 3. Структурна диференціація сучасної економічної теорії: мейнстрім та гетеродоксія***

Історичні, інституційні та інтелектуальні передумови розвитку економічної науки. Економічна онтологія та гносеологія множинності основних напрямів економічної науки. Сучасна багатопарадигмальність економічної теорії. Парадигмальна диференціація економічної науки епохи постмодерну. Конкуренція основних дослідних програм.

Економічна ортодоксія та гетеродоксія. Еволюція структури та парадигмальна диференціація мейнстріму економічної теорії: сучасна неокласика, кейнсіансько-неокласичний синтез, поведінкова економічна теорія, експериментальна економіка, неоавстрійська школа, новий інституціоналізм.

Гетерогенність економічної науки та її посилення з історичним розвитком. Сутність та місце гетеродоксії в структурі економічної теорії. Парадигмальна диференціація сучасної економічної гетеродоксії. Традиційний інституціоналізм, еволюційна економіка, посткейнсіанство, сраффіанство, австрійська школа, соціальна економіка, феміністська економіка, радикальна політична економія, неомарксизм, екологічна економіка, біхевіористська економіка та ін.

Новітні течії економічної гетеродоксії: нейроекономіка, когнітивна економіка, економіка співучасті, біоекономіка, фізична економіка та ін. Методологія геоелектрики. Міжнародна політекономія – теоретична основа геоелектричного розвитку.

### ***Тема 4. Економічний неолібералізм***

Історичні умови виникнення неолібералізму. Теоретичні основи та методологічні принципи.

Основні школи неолібералізму, проблематика їх досліджень.

Неоавстрійська школа неолібералізму (Л. Мізес, Ф. Хайек та ін.). Філософія економічної свободи Ф. Хайека. Економічний лібералізм та регульованість економіки.



Фрейбурзька школа: особливості методології ордолібералізму. Вчення В. Ойкена про ідеальні типи господарства та основні принципи економічної політики. Концепція соціального ринкового господарства (А. Мюллер-Армак, В. Репке, О. Рюстов, Л. Ерхард та ін.). Ідея суспільного контролю над ринковою економікою. Ринкова свобода та соціальна справедливість. Соціально-економічні функції держави. Розвиток неоліберальної моделі ринкового господарства.

### ***Тема 5. Економічна теорія монетаризму***

Генезис та теоретичні джерела монетаризму.

М. Фрідмен як фундатор та ідеолог Чиказької школи неолібералізму. Її порівняльна характеристика з іншими школами неолібералізму. Дослідження М. Фрідменом проблем економічної свободи в ринково-підприємницькій системі. Відродження ідеології класичного економічного лібералізму.

Економічні погляди М. Фрідмена. Своєрідність методологічних підходів М. Фрідмена. Проблеми методології позитивної економічної науки.

Криза кейнсіанства та відродження неокласики в якості неоконсервативного напрямку.

Теоретичний зміст та структура економічного неоконсерватизму. Місце монетаризму в структурі неоконсерватизму.

### ***Тема 6. Нова класична макроекономічна теорія***

Методологічні принципи нової класичної макроекономіки.

Розвиток макроекономічних ідей в неокласичній теорії другої половини ХХ ст. Економічна теорія пропозиції (А. Лаффер, Дж. Гілдер, Дж. Ванніскі та ін.).

Фактори інвестиційної активності. Теоретичний аналіз економічних наслідків податкової політики. Крива А. Лаффера. Обґрунтування політики стимулювання пропозиції. Лібералізація податкової системи, сприяння технологічній модернізації. Втілення теорії пропозиції в рейганоміці та тетчеризмі.

Теорія раціональних очікувань (Р. Лукас, Т. Сарджент, Н. Уоллес). Новий класичний макроекономічний аналіз. Обґрунтування обмеження регулюючих заходів держави. Фактори дерегулювання сучасної ринкової економіки. Досвід практичного втілення неоконсервативних ідей в економічній політиці розвинутих країн Заходу.

Можливість і особливості використання ідей нової класики в перехідній економіці.

### ***Тема 7. Фундаментальні теоретико-методологічні основи кейнсіанського напрямку***

Докейнсіанська наукова ситуація в політичній економії. Теоретичне домінування неокласичного напрямку. Неокласична інтерпретація ринку та механізму його функціонування. Ознаки її теоретичної недостатності в соціально-економічних реаліях першої третини ХХ ст. Об'єктивні та суб'єктивні умови виникнення кейнсіанства.

Започаткування теоретичних основ кейнсіанства в роботі "Загальна теорія зайнятості, процента та грошей" та її роль в економічній теорії ХХ ст. Структура та логіка роботи Дж.М. Кейнса. Критика класичних та неокласичних поглядів на

проблеми ринкової стабільності та саморегулювання. Особливості кейнсіанської методології.

Макроекономічна модель Дж.М. Кейнса. Теорія циклу та зайнятості. Концепція ефективного попиту. Розробка Кейнсом нового категоріального апарату макроекономічного аналізу. Схильність до споживання та заощадження. Основний психологічний закон. Теорія мультиплікатора. Фактори інвестиційного попиту. Мотиви переваги ліквідності. Теорія процента, грошей та заробітної плати.

Кейнсіанська концепція управління попитом. Інструменти регулювання ринкової економіки.

Загальний зміст кейнсіанської теоретичної революції. Вплив кейнсіанства на розвиток економічної теорії та практики ринкового господарювання.

### ***Тема 8. Неокейнсіанство***

Перетворення кейнсіанства в провідний напрям світової економічної теорії ХХ ст. Подальша еволюція кейнсіанського напрямку.

Історичні умови формування неокейнсіанства. Його зміст та структура.

Ортодоксальні течії неокейнсіанства. Розробка неокейнсіанських теорій економічного циклу (Дж. Хікс, Е. Хансен). Розвиток кейнсіанської методології. Проблеми динамічної рівноваги та циклічних коливань. Роль інвестицій в теоріях циклу. Універсалізація інструментів антициклічного держрегулювання.

Розробка теорій економічної динаміки та економічного зростання (Р. Харрод, Є. Домар). Врахування нових параметрів економічного розвитку в умовах науково-технічного прогресу. Фактори економічної динаміки. Концепція акселератора.

Методологія кейнсіансько-неокласичного синтезу. Теоретико-методологічні засади та результати. Спрощена модель Кейнса. Модель IS-LM Хікса-Хансена та її місце в макроекономічній теорії.

Ліве кейнсіанство як неортодоксальна течія неокейнсіанства (Д. Робінсон, Н. Калдор, П. Сраффа). Теоретичні джерела та методологічні особливості. Дослідження соціальних проблем розподілу національного продукту. Соціальні обмеження економічного зростання.

### ***Тема 9. Посткейнсіанство та нове кейнсіанство***

Теоретична криза кейнсіанського напрямку другої половини 70-х рр. ХХ ст.: причини та наслідки. Ознаки теоретичної недостатності кейнсіанської ортодоксії в нових економічних умовах.

Структура посткейнсіанства. Нові підходи до інтерпретації "Загальної теорії" Дж.М. Кейнса. Пріоритети макроекономічного аналізу та економічної політики. Взаємодія модернізованих течій кейнсіанства з кейнсіанською та неокласичною ортодоксією.

Англійська неорікардіанська (Кембриджська) течія посткейнсіанства (Дж. Робінсон, Н. Калдор, П. Сраффа та ін.). Калецькіанське посткейнсіанство (М. Калецький). Теоретичні джерела та особливості методології. Взаємозв'язок відтворення, накопичення капіталу та розподілу національного продукту.

Американська (монетарна) течія посткейнсіанства (П. Девідсон, С. Вайнтрауб, Х. Мінські та ін.). Розробка кредитно-фінансових та монетарних проблем макростабільності. Теорія ендогенної фінансової крихкості капіталізму Х. Мінські.

Нове кейнсіанство: пріоритети макроекономічного аналізу та економічної політики. Розробка нового синтезу макро- та мікроекономічної теорії. Концепція економічної невизначеності та асиметрії інформації (Дж. Стігліц Дж. Акерлоф та ін.).

Теоретична та практична доцільність творчого використання кейнсіанських ідей в умовах економічної трансформації.

### ***Тема 10. Теоретико-методологічні витoki та основи інституційного напрямку***

Історичні умови та соціально-економічні фактори виникнення інституційного напрямку економічної теорії. Ідейно-теоретичні джерела формування інституціоналізму.

Особливості предмету інституційної теорії. Інституції як об'єкт економічного аналізу. Теоретичне обґрунтування інституційної структури суспільства. Вплив економічних та неекономічних інституцій на функціонування і розвиток суспільства.

Формування методологічних основ інституціоналізму. Спільні і відмінні риси методології інституціоналізму та інших напрямів економічної теорії. Співвідношення з економічною ортодоксією та гетеродоксією.

Традиційний (старий) інституціоналізм кінця ХІХ – початку ХХ ст. як теоретико-методологічна основа інституційного напрямку. Особливості предмету та методів дослідження. Наукові та методологічні особливості основних течій традиційного американського інституціоналізму. Соціально-психологічний (технократичний) інституціоналізм Т. Веблена. Соціально-правовий (юридичний) інституціоналізм Дж. Коммонса. Кон'юнктурно-статистичний (емпірично-прогностичний) інституціоналізм У. Мітчелла.

### ***Тема 11. Інституційний напрям: еволюція та структура***

Особливості розвитку інституційного напрямку та його місце в структурі сучасної світової економічної думки. Етапи еволюції інституціоналізму в другій половині ХХ ст. Пріоритетні проблеми теоретичних досліджень.

Інституційні теорії трансформації економіки та суспільства (Г. Мінз, А. Берлі, Дж. Кларк та ін.). Концепції “народного капіталізму”, “суспільства добробуту”.

Інституційні технократичні концепції: індустріального інституціоналізму (Дж. Гелбрейт), постіндустріалізму (Д. Белл), “третьої хвилі”, інформаційного суспільства та становлення нової інноваційно-інформаційної економіки (А. Тоффлер, П. Дракер, Є. Масуда та ін.).

Еволюція дослідної програми сучасного традиційного інституціоналізму (Дж. Ходжсон, У. Семюелс та ін.).

Новий інституціоналізм у складі сучасного інституціоналізму (Р. Коуз, О. Вільмсон, Д. Норт та ін.).

### ***Тема 12. Новий інституціоналізм: теоретико-методологічні засади***

Теоретико-методологічні витoki нового інституціоналізму. Ознаки методологічної спорідненості з неокласикою. Неоавстрійська школа (Ф. Хайєк) та філософсько-методологічні принципи неокласичного аналізу.

Структура дослідної програми нового інституціоналізму (А. Алчіан, Дж. Б'юкенен, Р. Коуз, К. Менар, Д. Норт, М. Олсон, О. Уільямсон та ін.). Межі застосування неокласичного підходу. "Жорстке ядро" та "захисна оболонка" неокласичної теорії. Парадигмальні риси неокласики: методологічний індивідуалізм, прагматизм, мотивація раціональної поведінки, вільна конкуренція, концепція "економічної людини", мікроекономічна інтерпретація ринку, контрактна (договірна) парадигма, спонтанна еволюція інституцій.

Модифікація методологічних засад ("захисної оболонки") традиційної неокласики в структурі дослідної програми нової інституційної теорії.

Проблема неповної раціональності в новій інституційній теорії (Г. Саймон (США)).

Французький новий інституціоналізм: теорія угод (Л. Тавено, О. Фавро, А. Орлеан, Р. Буайє та ін.).

### ***Тема 13. Новий інституціоналізм: структура та напрями еволюції***

Формування нового інституціоналізму в останній третині ХХ ст. Теоретичні витоки та методологічні особливості. Структура нового інституціоналізму.

Теорія трансакційних витрат (Р. Коуз, О. Вільямсон та ін.). Поняття трансакційних витрат, їх класифікація та структура. Теорема Р. Коуза.

Економічна теорія прав власності (Р. Коуз, А. Алчіан). Структура прав власності та розподіл повноважень між власниками. Конфлікт прав власності: позитивні та негативні зовнішні ефекти. Специфікація прав власності.

Теорія суспільного вибору (Дж. Б'юкенен, Г. Таллок та ін.). Інституційний аналіз політичного механізму прийняття макроекономічних рішень. Раціонально-економічне підґрунтя сучасних політичних технологій. Економіка бюрократії. Провали держави та шляхи їх усунення. Ефективність державного регулювання економіки.

Нова економічна історія (Д. Норт, Р. Фогель). Дослідження інституційної динаміки як фактора суспільного розвитку.

### ***Тема 14. Економічна теорія інституційних змін***

Еволюція теоретико-методологічних засад економічного дослідження інституційних змін у дослідній програмі традиційного інституціоналізму (Вебленівська наукова традиція – Дж. Ходжсон, У. Семюелс та ін.) та дослідній програмі нового інституціоналізму (Д. Норт, Дж. Уолліс та ін.).

Механізм інституційних змін, його суть та структура. Залежність від траєкторії попереднього історичного розвитку.

Нова економічна історія (Д. Норт) про механізм інституційних змін. Еволюційні та революційні інституційні зміни. Механізм природного еволюційно-генетичного розвитку інституційної системи.

Проблема експорту та імпорту інституцій: соціально-економічна доцільність та ефективність. Конгруентність формальних та неформальних інституцій. Варіанти їх взаємодії: конвергенція та дивергенція інституцій. Природа та причини неконгруентності економічної системи та вмонтованих інституцій.

Врахування національно-історичної, господарської, етичної та соціокультурної специфіки в процесі інституційного реформування суспільства.

Інституційне проектування. Принципи, методи, оцінка ефективності проектування інституцій.

### ***Тема 15. Еволюційна економічна теорія***

Теоретико-методологічні витoki еволюційної методології в економічній науці. Вплив міждисциплінарних запозичень на формування еволюційної методології в економічній теорії (А. Сміт, Т. Мальтус, Ч. Дарвін та ін.).

Генезис еволюційного підходу в економічній теорії. К. Маркс, Т. Веблен, А. Маршалл, Й. Шумпетер, Ф. фон Хайєк як передвісники теорії економічної еволюції. Започаткування Т. Вебленом еволюційного підходу в теоретичній економіці.

Еволюційний підхід у традиційному інституціоналізмі. Розвиток Вебленівського інституціоналізму (Дж. Ходжсон). Еволюційний підхід в новому інституціоналізмі (Д. Норт).

Сучасний економічний еволюціонізм (Р. Нельсон, Дж. Вінтер та ін.). Суть еволюційного методу. Сутність економічної еволюції. Економічні рутини. Генетична спадкоємність та мінливість економічних форм. Мінливість та мутації в економіці.

Механізм інституційно-еволюційних змін. Еволюційна економічна теорія та трансформаційні економіки. Науково-практичне значення еволюційного підходу в дослідженні розвитку економічних систем.

### ***СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ***

1. Базилевич В.Д., Ильин В.В. Метафизика экономики. К.: Знання; М.: Рыбари, 2010. – 925 с.
2. Базилевич В.Д., Ильин В.В. Философия экономики. История: монография. – К.: Знання, 2011. – 1198 с.
3. Базилевич В.Д., Ильин В.В. Экономико-философская мысль современного мира – К.: Знання, 2015.
4. Блауг М. Економічна думка в ретроспективі / Пер. з англ. – К.: Основи, 2001. – 670 с.
5. Блауг М. Методология экономической науки, или Как экономисты объясняют. Пер. с англ. / Науч. ред. и вступ. ст. В.С. Автономова. – М.: НП "Журнал Вопросы экономики", 2004. – 416 с.
6. Веблен Т. Теория праздного класса: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1984. – 367 с.
7. Веблен Т. Ограниченность теории предельной полезности // Вопросы экономики, 2007. – № 7. – С. 86–98.
8. Веблен Т. Почему экономика не является эволюционной наукой? // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2006. – Т. 4. – № 2. – С. 99–111.
9. Вільямсон О. Економічні інституції капіталізму: Фірми, маркетинг, укладання контрактів. – К.: Видавництво "АртЕк", 2001. – 472 с.
10. Всемирная история экономической мысли: В 6 т. / Гл. ред. В.Н. Черковец. – М.: Мысль, 1987-1998.
11. Гайдай Т.В. Парадигма інституціоналізму: методологічний контекст. Монографія – К.: ВПЦ «Київський університет», 2008. – 295 с.

12. Гэлбрейт Дж.К. Новое индустриальное общество. Избранное. – М.: Эксмо, 2008. – 1194 с.
13. Институциональная экономика: учебник / Под общ. ред. А. Олейника. – М.: ИНФРА-М, 2009.
14. Історія економічних учень: підручник / В.Д. Базилевич, Н.І. Гражевська, Т.В. Гайдай [та ін.]; за ред. В.Д. Базилевича: у 2 ч. – 3-тє вид., випр. – К.: Знання, 2006. – Ч. 2. (Класичний університетський підручник)
15. Історія економічних учень: хрестоматія: навч. посібн / уклад.: В.Д. Базилевич, Н.І. Гражевська, А.О. Маслов та [ін.]; за ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2011.
16. История экономических учений: современный этап: учебник / Под ред. Худокормова А.Г. – М.: Инфра-М, 2007. – 736 с.
17. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. – М.: Гелиос АРВ, 2002. – 352 с.
18. Коуз Р. Фирма, рынок и право / Пер. с англ. – М.: Дело ЛТД, 1993. – 193 с.
19. Курс институциональной экономики: институты, сети, трансакционные издержки, контракты: Учебник для студентов вузов / Я.И. Кузьминов, К.А. Бендукидзе, М.М. Юдкевич. – М.: ГУ ВШЭ, 2006.
20. Либман А.М. Экономическая теория и социальные науки об экономике: некоторые направления развития. – М.: Институт экономики РАН, 2007.
21. Маслов А.О. Інформаційна економіка: становлення, структура та теоретичне осмислення: монографія. – К.: Аграр Медіа Груп, 2012. – 432 с.
22. Мировая экономическая мысль: Сквозь призму веков. – В 5 т. – Т. 5. Всемирное признание. Лекции нобелевских лауреатов. – М.: Мысль, 2004.
23. Нельсон Р.Р., Уинтер С.Дж. Эволюционная теория экономических изменений / Пер с англ. – М.: Дело, 2002. – 536 с.
24. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. К.: Основи, 2000. – 198 с.
25. Норт Д. Понимание процесса экономических изменений / Д. Норт; пер. с англ. – М.: Изд. дом ГУВШЭ, 2010.
26. Нуреев Р.М. Теория общественного выбора. Курс лекций: учеб. пособие. – М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2005.
27. Ойкен В. Основы национальной экономики. – М.: Экономика, 1996. – 349 с.
28. Олейник А.Н. Институциональная экономика: учеб. пособие. – М.: ИНФРА-М, 2012.
29. Панорама экономической мысли конца XX столетия: В 2 т. / Ред.: Д. Гринэуэй, М. Блини, И. Стюарт; Пер. с англ. под ред. В.С. Автономова, С.А. Афонцева. – СПб.: Экономическая школа, СПбГУЭФ, ГУ-ВШЭ, 2002. – Т.1. –668 с.; Т.2. – 671-1055 с.
30. Природа фирмы / Под ред. О.И. Уильямсона и С.Дж. Уинтера. – М.: Дело, 2001. – 360 с.
31. Самюельсон Пол А., Нордгауз Вільям Д. Макроекономіка / Пер. с англ. – К.: Основи, 1995.– 573 с.
32. Стігліц Дж. Економіка державного сектора. – К.: Основи, 1998. – 854 с.
33. Тоффлер Э. Третья волна. – М.: АСТ, 1999. – 784 с.

34. Фещенко В.М. Сучасні економічні теорії: навч. посіб. / В.М. Фещенко. – К. : КНЕУ, 2012.
35. Фридмен М. Количественная теория денег: Пер. с англ. – М.: Эльф Пресс, 1996. – 131 с.
36. Хайек Ф.А. Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма / Пер. с англ. – М.: Новости, 1992. – 304 с.
37. Ходжсон Дж. Экономическая теория и институты: Манифест современной институциональной экономической теории. – М.: 2003. – 464 с.
38. Худокормов А.Г. Экономическая теория: новейшие течения Запада: учеб. пособие. – М.: Инфра-М, 2010. – 416 с.
39. Чухно А.А., Юхименко П.І., Леоненко П.М. Сучасні економічні теорії: Підручник / За ред. А.А. Чухна. – К.: Знання, 2007. – 878 с.
40. Чухно А.А., Юхименко П.І., Леоненко П.М. Інституційно-інформаційна економіка: Підручник / За ред. А.А.Чухна. – К.: Знання, 2008. – 700 с.
41. Эггертссон Т. Экономическое поведение и институты. – М.: Дело 2001. – 408 с.
42. A New Guide to Post-Keynesian Economics / Ed. by Richard P.F. Holt and Steven Pressman. – L. and N.Y.: Routledge. – 2001. – 134 p.
43. Boumans M., Davis J. Economic Methodology. Understanding Economics as a Science. – L.: Palgrave Macmillan, 2010. – 230 p.
44. Davidson P. Post Keynesian Macroeconomic Theory: A Foundation for Successful Economic Policies for the Twenty-first Century. – Aldershot, England, and Brookfield, Vt.: Edward Elgar, 1994. – 309 pp.
45. Ekelund R.B., Hebert R.F. A History of Economic Theory and Method. – 4rd ed. – N.Y.: Waveland Press. – 2004. – 602 pp.
46. Hayek F. New Studies in Philosophy, Economics and the History of Ideas. – Chicago, 1978. – 314 p.
47. Hodgson G.M. The Evolution of Institutional Economics: Agency, Structure and Darwinism in American Institutionalism. – London: Routledge, 2004. – 534 p.
48. Minsky H.P. John Maynard Keynes. – N.Y.: McGraw-Hill, 2008. – 181 pp.
49. North D.C. Understanding the Process of Economic Change. – Princeton: Princeton University Press. – 2005. – 208 p.
50. Simon H.A. Models of Bounded Rationality and Other Topics in Economic Theory. – Cambridge, MA: MIT Press. – 2005. – 314 p.
51. The Elgar Companion to Post Keynesian Economics / Ed. by J.E. King. – Cornwall: Edward Elgar Publishing. – 2003. – 398 pp.

## 2. ПОРЯДОК ТА ФОРМА ПРОВЕДЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО ДЕРЖАВНОГО ІСПИТУ

Комплексний державний іспит проводиться в письмово-усній формі. Студентам надається право вибору екзаменаційного білета, який містить 2 теоретичних питання, 10 тестів, 1 задачу та завдання на визначення 5 категорій.

Порядок роботи над завданнями екзаменаційного білету:

1) вирішення тестових завдань, розв'язання задачі, визначення категорій (1 година 30 хвилин), після чого письмові відповіді здаються для перевірки членам ДЕК;

2) робота над теоретичними питаннями, запис відповідей (1 година 30 хвилин).

Кожне завдання виконується студентом на окремих аркушах паперу, які він отримує у секретаря Екзаменаційної комісії. На кожному аркуші в правому верхньому кутку студент записує свою спеціальність, курс, прізвище, ім'я, по-батькові, номер екзаменаційного білета. Після викладення на папері відповідей на питання екзаменаційного білету студент зобов'язаний поставити особистий підпис та дату.

## 3. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Оцінки за державний іспит виставляються колегіально з урахуванням думки всіх членів ЕК. Результати комплексного державного іспиту визначаються оцінками за 100-бальною і національною шкалою та оголошуються після оформлення протоколів засідань екзаменаційних комісій в день складання іспиту або наступного дня (табл. 1).

Таблиця 1.

Шкала відповідності 100-бальної та 5-бальної систем оцінювання

<i>Оцінка за 100-бальною шкалою</i>	<i>Оцінка за 5-бальною шкалою</i>
90-100	Відмінно
85-89	Добре
75-84	
65-74	Задовільно
60-64	
0-59	Незадовільно

Оцінювання складових частин екзаменаційного білету здійснюється за критеріями, наведеними в таблиці 2.



Критерії оцінювання відповідей на питання та завдання  
екзаменаційного білету

№	Структурні елементи екзаменац. білету	Максимальна кількість балів	Критерії виставлення балів	Кількість балів за відповідь
1	2	3	4	5
1,2	Теоретичні питання	25	Повне та системне розкриття сутності питання, ґрунтовний аналіз та глибоке розуміння відповідних взаємозв'язків та взаємозалежностей, посилення на провідних вчених, що займаються розробкою даної проблеми, професійне застосування необхідного категоріального апарату, вільна вербальна презентація матеріалу та володіння відповідними графічними та математичними моделями. Творчий підхід до викладення програмного матеріалу, здатність до самостійних висновків та узагальнень.	21-25
			Неповне розкриття сутності питання, допущення неточностей при висвітленні існуючих взаємозв'язків та взаємозалежностей, труднощі з посиленнями на провідних вчених, що займаються даною проблемою, дещо обмежене використання необхідного категоріального апарату, вільна вербальна презентація матеріалу та володіння відповідними графічними та математичними моделями. Водночас допущені неточності та труднощі не носять принципового характеру та суттєво не впливають на правильність подальшого ходу розкриття теоретичного питання.	15 - 20
			Несистемне розкриття змісту питання, поверхневе розуміння причинно-наслідкових взаємозв'язків та взаємозалежностей з певної проблеми, посилення на наукові праці лише окремих вчених, помилки в процесі застосування необхідного категоріального апарату, вербальна презентація матеріалу, розуміння базових графічних моделей.	8 - 14
			Нерозуміння сутності питання, фрагментарність або відсутність знань щодо базових понять, основних взаємозв'язків та взаємозалежностей між процесами та явищами, що розглядаються, репродуктивний виклад матеріалу, неспроможність вказати прізвища вчених, що займаються певною проблемою, труднощі у вербальній презентації матеріалу, нерозуміння базових графічних моделей	0 - 7
3	Тестові завдання	20	Тестові завдання мають закритий характер. Кожна правильна відповідь на тестове завдання оцінюється в 2 бали.	0 - 20

4	Задача	20	Правильне розв'язання задачі з обов'язковим наведенням формул розрахунку. Відповідь обґрунтовано та підкріплено аналітичними розрахунками та (за необхідності) графічно проілюстровано.	16-20
			Задача розв'язана на 70-90%. Наведено формули розрахунків. Допущено несуттєві помилки в аналітичних розрахунках чи графічних ілюстраціях. Висновки обмежені.	11-15
			Задача розв'язана на 40-69%. Не наведено формул розрахунків. Матеріал викладено нечітко, є помилки в аналітичних розрахунках та графічних ілюстраціях. Висновки відсутні.	6-10
			Задача розв'язана менше, ніж на 39%. Не наведено формул розрахунків, пояснень та обґрунтувань. Висновки відсутні.	0 - 5
5	Визначення категорій	10	Правильне повне визначення всіх категорій. Кожна правильна відповідь оцінюється в 2 бали.	10
			Правильне неповне або неправильне визначення, відсутність визначень деяких категорій	1-9
			Неправильні визначення всіх категорій або відсутність їхніх визначень.	0
<b>Всього</b>		<b>100</b>	<b>Всього</b>	<b>0-100</b>